

Klaus SCHATZ, Všeobecné koncily. Ohniska církevních dějin,

Brno: CDK, 2014, 338 s., z německého originálu Allgemeine Konzilien – Brennpunkte der Kirchengeschichte přel. Pavel Váňa a Jiří Knap, ISBN 978-80-7325-5.

Koncily můžeme považovat za hmatatelné milníky církevních dějin. Odráží pohled církve na sebe samu, její situaci ve světě i člověka samotného.

Promítá se zde i vzájemný postoj církví. Například pravoslaví uznává prvních sedm všeobecných koncilů, které zrodily články víry a definovaly základní dogmata, a své dějiny věnuje proto jim.¹ Heslo ruské wikipedie naopak objektivně uvádí další koncily, včetně pečlivého výčtu, které uznává církev pravoslavná, katolická i pravoslavná a pouze katolická.

Český čtenář měl doposud k dispozici dílo Huberta Jedina *Malé dějiny koncilů*. První vydání pochází z roku 1959. Jak sám německý autor uvádí, k sepsání jej motivoval úmysl papeže Jana XXIII. svolat II. vatikánský koncil. Před tímto všeobecným sněmem chtěl čtenáři formou základního informativního přehledu připomenout všechny předcházející koncily. Další vydání výše uvedené Jedinovy knihy pochází z roku 1977. Autor ji rozšířil o II. vatikánský koncil, od jehož uplynutí tehdy uběhlo zhruba deset let. Sám přiznává, že bádání v oblasti dějin koncilů mezi oběma vydáními díla značně pokročilo.²

Po téměř dvaceti pěti letech se českému čtenáři dostává do rukou kniha Klausa Schatze, emeritního profesora církevních dějin na Philosophisch-Theologische Hochschule st. Georgie ve Frankfurtu nad Mohanem, který v roce 2008 poprvé vydává *Všeobecné koncily. Ohniska církevních dějin*. Profesor Schatz má k dispozici poznatky dalších více než čtyřiceti let, které věda v oblasti zkoumání dějin koncilů získala. Navíc svoji knihu nepíše v časové tísní, takřka v předvečer koncilu nového, což se v ní také odráží.

Schatz stejně jako Jedin předkládá ucelený přehled dějin koncilů. Na rozdíl od svého kolegy a předchůdce, který se zaměřuje na vysvětlení pojmů koncil, synoda apod. zvláště z hlediska *Kodexu kanonického práva*, Schatz hledá především odpověď na otázku, zda lze všechny koncily považovat za ekumenické. Koncily se zabývá především z hlediska jejich ekumenicity. Pojem ekumenický definuje jako všeobecný, tedy světový (s. 6–9), ekumenicitu koncilů se však zároveň snaží

1 Viz například dílo ruského církevního historika Antona Kartaševa *Vselenskije sobory*, příspěvek v časopise *Alfa i Omega* Iz istoriji vselenskich soborov.

2 Srov. *Malé dějiny koncilů*, Praha: Česká Katolická Charita, 1990, s. 145. Český kniha vyšla v překladu dr. Karla Dolisty.

vidět i očima církví protestantských a církve pravoslavné, čímž potvrzuje i současné chápání ekumenicity jako dialogu s ostatními křesťanskými církvemi (s. 14). Nechybí ani kritéria koncilů: přijetí a uznání celou církví, včetně pravoslavných (s. 9), svolání, potvrzení a vedení papežem, pozvání biskupů (s. 7).

Koncily stejně jako Jedin rozdělují do tří skupin. Schatz se ale podrobněji věnuje i dobovým okolnostem a technicko-ekonomickým možnostem realizace koncilů i účasti na nich. Specifický rys každé skupiny koncilů se promítá i v jejím názvu. Do první spadají císařské koncily. Svolával je a financoval císař. Účastníky byli vzhledem ke vzdálenosti mezi místem konání a působištěm otců zpravidla biskupové Východu, Západ zastupovali v malé míře papežští legáti (srov. s. 10–11). Druhou skupinu tvoří středověké koncily západního křesťanstva, jež pořádala pouze západní církve a které již svolával papež. S výjimkou Florentského unijního koncilu se jich účastní západní církve. Také se zde projevují reformační tendence, které vyústily ve vznik protestantských církví a jejich oddělení se od církve katolické (srov. s. 11–12). Poslední, třetí skupinou jsou koncily novodobé katolické konfesní církve, jimiž katolická církev reaguje na již oddělené reformační církve a hledá cestu k nim i k církvím křesťanského Východu (srov. s. 12–13). Odtud je patrné, že ekumenický ve významu všeobecný nijak nevylučuje, ale naopak obsahuje konfesní rozdíly.

Počátku instituce koncilu Schatz věnuje celou samostatnou kapitolu. Vedle podrobnějšího dějinného vývoje od provinčních synod ke koncilu na rozdíl od Jedina věnuje pozornost zrodu koncilu jako autority. Vychází ze skutečnosti, že církve se už časově vzdalovala době života apoštolů, kteří měli přímou zkušenost s Ježíšovým působením, a proto potřebovala upevnit pravdy víry, kterým církve vždy věřila. Od druhého století se proto začaly scházet synody, které měly zpočátku místní a později nadregionální charakter (s. 14). Závěry těchto synod bylo nutné tlumočit ostatním církevním obcím (s. 15nn). Provinciální synody prvních staletí, jimž náležela věroučná rozhodnutí proti herezím, položily jak základ církevního zákonodárství, hierarchické kontroly voleb biskupů, tak i shromáždění církevních koncilů (s. 18).

Zbývající část knihy je věnována samotným koncilům. Schatz se systematicky drží klasifikace císařské, středověké a konfesní koncily. Dodržuje časovou chronologii od prvních koncilů až po poslední, II. vatikánský. Jednotlivé koncily zároveň řadí do komplexních celků. V jejich názvech se výstižně odráží téma samotných koncilů (viz například: „Nikája, její recepce a zápas o tributární dogma“, s. 20nn; „Za jednotu a reformu církve. Concily 15. století“, s. 114 nn; „Koncil a konfesionalizace: Tridentinum [1545–1563]“, s. 156nn; „Koncil a princip autority. I. Vatikán [1869–1870]“, s. 205nn; „Koncil aggiornamento. II. vatikánský koncil [1962–1965]“, s. 252nn) nebo dobové okolnosti („Pouze Nikája? Od Efezu k Chalkedonu“, s. 42nn; „Patriarcháty, zemské církve a křehká jednota: Starocírkevní koncily po Chalkedonu“, s. 64nn; „Papežské koncily vrcholného středověku“, s. 93nn). Autor dodržuje stejný postup i při tematickém členění koncilů na kapitoly a podkapitoly.

Schatz dodržuje jednotné schéma i ve své prezentaci koncilů. Nejdříve předkládá dobové okolnosti svolání konkrétního koncilu, poté jeho ústřední téma, následně recepci, nezastírá ani problémy a krize.

V autorově přístupu k jednotlivým koncilům registrujeme následující linie:

1) Situace ve světě. Concily byly často svolávány na neutrální půdě, kde bylo relativně zaručeno

- bezpečí účastníků v době probíhajících válek či konfliktů mezi jednotlivými zeměmi.
- 2) Vztah mezi církví a světskou mocí zejména v době prvního tisíciletí, kdy koncily svolával a financoval císař (srov. s. 7–8); papežské koncily vrcholného středověku, například první Lyonský koncil, na kterém byli papež s císařem v opozici (srov. s. 104–156), a v neposlední řadě i Tridentský koncil, koncil, v jehož době volbu biskupů neovlivňovaly pastorační důvody, ale majetek (srov. např. s. 158nn).
 - 3) Vztahy uvnitř církve, konkrétně mezi papežem a biskupem, v době, kdy se řešila otázka, zda papež má mít moc absolutní, nebo korigovanou episkopátem, což je patrné zejména u koncilů, které probíhaly během 15. století (srov. oddíl „Za reformu a jednotu církve. Koncily 15. století“, s. 114–155) a také v době I. vatikánského koncilu (viz „Koncil a princip autority. I. Vatikán [1869–1870]“, s. 205–251).

Odtud je patrná Schatzova schopnost vystihnout podstatu věci a také použití induktivní metody. Užívá i analýzu, ponejvíce v úvodních kapitolách „Které koncily jsou ekumenické“ a „Počátek instituce koncilu“ (s. 6–20). Nevyhýbá se ani srovnávání, které je nejpatrnější při rozboru největšího, II. vatikánského koncilu, jenž zdědil vlivy modernismu, osvícenství, konfesních bojů a po I. vatikánském koncilu i způsob průběhu (srov. s. 259nn).

Pozitivní je i autorova empatie vůči takovým okolnostem jako klimatické podmínky (horko) či nevyhovující akustika v bazilice sv. Petra v Římě, které ovlivňovaly průběh a atmosféru samotného jednání během I. vatikánského koncilu (srov. s. 214nn). Schatz i tímto ukazuje, že i přes maximální snahu život putující církve budují lidé.

Oceňujeme i maximální snahu autora o objektivní pohled na situaci. Otevřeně přiznává chyby, jichž se dopouštěla samotná církev, například vyčkávací taktika ze strany papeže před svoláním Basilejského koncilu, což vedlo k odtržení reformačních proudů od církve katolické a k založení protestantských církví (srov. s. 140nn), vnucení unie namísto teologického dialogu s pravoslavím během 2. koncilu v Lyonu (srov. s. 108), velmi nízká vzdělanost kněží, zanedbávání kázání (srov. s. 112), volný životní styl, který se naprosto neslučoval se závazky kněžského stavu, přílišné utajování informací o průběhu koncilu v době existence tisku, jež vedlo ke spekulacím a nedorozuměním (srov. s. 224–225).

Schatzův respekt vůči odlišnostem světa křesťanského Východu a Západu, který dokazuje zejména tvrzením, že během Florentské unie, jejímž tématem byla i otázka Filioque, se scholastické sylogismy západní církve míjely s myšlenkovým světem pravoslaví (srov. s. 146), i otevřeným sdělením skutečnosti, že časová tíseň donutila obě strany přiblížit se k hranici vlastních možností (srov. s. 148). Tímto vyjadřuje rovnocennost a důstojnost křesťanského Východu a Západu.

Nemalým přínosem knihy je i její srozumitelný jazyk, na čemž mají zásluhu i překladatelé do češtiny. Jmenný rejstřík (s. 326–331) usnadňuje orientaci v textu. Odkazy přímo v poznámkách pod čarou v textu čtenáři umožní najít další prameny ke konkrétnímu tématu, jímž by se rád zabýval do větší hloubky.

Vzhledem k tomu, že dílo je určené i čtenářům se zájmem o teologii a historii (str. 5), uvítali bychom, kdyby překladatelé dali přednost českým výrazům před cizími (např. namísto „afinitní“ „podobný/příbuzný“, namísto „ambivalence“ „rozporuplnost/dvojakost/nejednoznačnost“ [srov. s. 317], namísto „unanimita“ „jednomyslnost/shoda“ [s. 383], namísto „infalibilita“ „neomylnost“

[s. 149)] . Pro češtinu není běžné použití středníku jako oddělovacího znaku v souvětích. Dlouhá souvětí by proto bylo vhodnější rozdělit do kratších větných celků.

Vhodná by byla také chronologická srovnávací tabulka papežů, koncilů, klíčových událostí nejen církevních dějin, která by čtenáře snadněji nasměrovala ke konkrétní etapě života církve a nastínila mu rovněž období předcházející i následující.

Schatzova kniha *Všeobecné koncily. Ohniska církevních dějin* je velmi inspirativní a neztrácí na aktuálnosti:

- 1) Autor velmi srozumitelně představuje základní dogmata katolické církve, a může tak probudit zájem například o historii jednotlivých dogmat i bližší poznání všech pravd víry.
- 2) Dílo může podnítit i k bližšímu studiu dějin lidského myšlení, zejména doby koncilů prvního tisíciletí, kdy se formovala základní dogmata reagující na hereze. Neměnná víra církve se setkala s dědictvím antické vzdělanosti, jejími filosofickými termíny, které posloužily jako základ pro srozumitelné předávání dogmat a pravd víry (srov. s. 20–63).
- 3) Díky pasážím o roli tisku a médií během I. a II. vatikánského koncilu si lze více uvědomit roli informací a slova v našich životech a podle toho s nimi zacházet (srov. s. 224–226; 264–270).
- 4) Církev a její vztah k mocným tohoto světa je vděčným tématem médií. Na rozdíl od současného mediálního obrazu církve jako přísluhovačky mocných Schatzova kniha ukazuje, že církev byla pro panovníky v první řadě útočištěm a v době hrozby válečného konfliktu pomocnicí k uchování míru (srov. s. 20–87). Z knihy je také patrné, že církev při koncilních jednáních vždy reagovala na situaci dobového světa. I její zdánlivá odloučenost od světa, prezentovaná v současnosti jako pohrdání světem, byla ve skutečnosti poctivou snahou být záchytným bodem a jistotou zejména v době osvícenství, racionalismu, liberalismu a dalších myšlenkových proudů, které se kumulovaly především v 19. století (srov. s. 205nn).
- 5) Pojem „ekumenický“ v současné době chápeme jako dialog mezi konfesemi křesťanského náboženství. Výraz „všeobecný“ zahrnuje i tehdy známý svět a především dostupnost místa konání koncilu, což ve starověku mělo podstatný vliv na složení účastníků. Tyto nuance proto otevírají a nabízejí badatelům otázku, zda koncily a unie, kde už byly jasně vyprofilovány rozdílné konfese, neřadit mezi ekumenické a první koncily, před rozdělením církve, neklasifikovat jako všeobecné.

Schatzovo dílo *Všeobecné koncily. Ohniska církevních dějin* proto doporučujeme nejen jako kvalitní četbu pro získání všeobecného přehledu o církvi a klíčových meznících její historie, ale i jako příručku či další učebnici církevních i profánních dějin.

Petra Otýpková
(TF JU, Petra.Otypkova@centrum.cz)